

“Αθηρα” Athyra’ya Dair Arkeolojik Bulgular Büyükçekmece Araştırmaları

Şengül G. Aydıngün – Haldun Aydıngün
Oktay Özdemir

Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, İTA Projesi Başkanı. sengulaydingun@kocaeli.edu.tr – Doktora Öğrencisi, Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Bölümü – Büyükçekmece.

ARCHAEOLOGICAL EVIDENCES TO ATHYRA- SURVEY OF BÜYÜKÇEKMECE

Abstract

Istanbul Prehistoric Research Project which started in 2007 as a project of Kocaeli University, Art and Science Faculty, Archaeology Department, continued its works during the summer of 2014 around the Buyukcekmece Lagoon and its basin. 2014 was the driest of the last thirty years. Büyükçekmece Lagoon Lake was a bay of Marmara Sea in the past. Especially from August onwards the lake's shores receded up to two and half km from some places given away scores of prehistoric tools and archeological materials dated to Classical times. The survey concentrated its efforts to the newly uncovered eastern shores of the lagoon. Ceramics and architectural remains discovered may possible belong to the Greek Colony Athyra, written in ancient texts but not yet localized.

Keywords: İstanbul, Büyükçekmece, Athyra, Athyras River, Lagoon, Melantiana.

Öz

2007 yılında Kocaeli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü projesi olarak, İstanbul'da başlatılan “İstanbul Tarih Öncesi Arkeolojik Araştırmaları Projesi”nin 2014 yılı çalışmaları Büyükçekmece Lagünü ve Havzası'nda gerçekleşmiştir. İstanbul'da son otuz yılın en kurak geçen yıllarından biri olan 2014 yılının son aylarında Büyükçekmece Gölü'nün suları bazı yerlerde 2,5 km'ye varan çekilmesiyle pek çok tarihöncesi alet ve klasik çağlara ait arkeolojik malzeme ile yapı kalıntısı ortaya çıkmıştır. Geçmişte Marmara Denizi'nin bir koyu olan ve sonradan lagün (kıyı set gölü) biçiminde oluşan Büyükçekmece Gölü'nün doğu kıyısında çekilen suların oluşturduğu balçık katman içinde ve kıyı şeridinde saptanan mimari kalıntılar ile seramiklerin antik kaynaklarda söz edilen ancak bugüne kadar yeri tam belirlenememiş Grek kolonisi Athyra'nın izlerine ait olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: İstanbul, Büyükçekmece, Athyra, Athyras Deresi, Lagün Gölü, Melantiana.

İstanbul Tarih Öncesi Arkeolojik Araştırmaları Projesi'nin 2014 yılı çalışmaları, Büyükçekmece Lagünü ve Havzası'nda gerçekleşmiştir¹. İstanbul ili'nin Avrupa yakasında, il merkezine 44 km uzaklıktaki Büyükçekmece İlçesi sınırları içinde yer alan Büyükçekmece Lagün Gölü'nün suları, kurak geçen birkaç yılın ardından 2014 yılı yaz ayları sonunda yer yer 2,5 km ile 500 m arasında çekilmiştir (Harita 1). Göl sularının çekilmesiyle birlikte, göl kıyısında ve bataklık bölgede pek çok arkeolojik mimari kalıntı, seramik ve taş parçalarının ortaya çıktığı konusunda bölge halkınca² tarafımıza yapılan ihbar üzerine, acilen bölgedeki eserlerin kurtarılması ve bilgi kaybının önlenmesi için İstanbul Tarih Öncesi Araştırması Projesi ekip üyeleri ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü'yle ortak bir çalışma başlatılmıştır³.

İstanbul'un batı yakasında Trakya kesiminde yer alan Büyükçekmece Lagün Gölü, 1983 yılından itibaren önüne oluşturulan bir setle tamamen denizden ayrıştırılarak içme suyu barajı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Böylece lagün özelliği kaybolarak tam bir göl haline gelmiştir. Gölün eski su haznesi 2 katından fazla bir alana yayılarak genişletilmiştir. Günümüzde $2.020.000 \text{ m}^3$, su yatağından yüksekliği 13,00 m, normal su kotunda göl hacmi $161,61 \text{ hm}^3$, normal su kotunda göl alanı $43,00 \text{ km}^2$ 'dir. Baraj yılda 102 hm^3 içme-kullanma suyu sağlamaktadır. Baraj gölünün oluşumundan sonra eski kıyı şeridiyle birlikte arkeolojik izler de sular altında kalmıştır.

2013 ve 2104 yıllarının aşırı kurak geçmesi nedeniyle çok uzun yıllar sonra gölün su haznesi daralmış ve göl sularının çekilmesiyle eski kıyı şeridi ile tarihöcesinden Geç Antik Çağ'a kadar pek çok arkeolojik malzeme göl yatağı üzerindeki balçıkta ortaya çıkmıştır (Res. 1).

Res. 1: Büyükçekmece Gölü'nün çekilmesiyle ortaya çıkan antik parçalar.

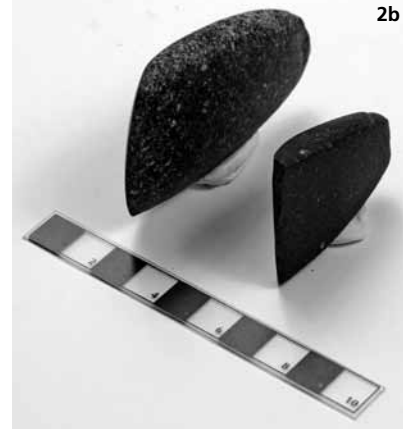
Tarihöcesi Buluntuları

Büyükçekmece Gölü'nün doğu yakasında Eskice Çiftliği olarak tanımlanan mevkide 41.03.19 K-28.34.43 D koordinatlarında, tarlanın sürümü sırasında çiftçilerce bulunan yassı baltalar (Res. 2a-c), çeşitli kesiciler, yarı işlenmiş ve hammadde halindeki alet parçaları (Res. 2d) ile taş boncuklar (Res. 3), buranın tarihöncesinden itibaren kullanılmış olabileceğini göstermektedir. Yassı baltalar, İstanbul Üniversitesi'nden Prof. Dr. Mehmet Özdoğan ve Çanakkale 18 Mart Üniversitesi'nden Doç. Dr. Onur Özbek tarafından Neolitik - İlk Tunç I dönemleri arasına tarihlenmiştir. Kullanılan çakmaktaşı ve diğer hammaddeler ise İstanbul Üniversitesi Jeoloji Bölüm Başkanı Prof. Dr. Hayrettin Koral tarafından bölgenin yerel malzemesi olarak tanımlanmıştır⁴.

Büyükçekmece Gölü'nün kuzeyinde, Karaağaç Köyü'nün güneyinde, Eskice Sırtı ile Kolağası Çiftliği arasında kalan bölge daha önce M. Özdoğan başkanlığında yürütülen araştırmalarda Paleolitik dönemle ilgili ilginç buluntular vermiştir. Özdoğan'a göre özellikle Eskice Sırtı'nın doğu taraçaları Alt Paleolitik Çağ'ın başlarına ait malzeme vermesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Çaytaşından kıyıcı türü aletler, Clacton türü kaba yongalar ve kazıyıcılardan oluşan bu buluntu topluluğu, tipolojik bakımdan el baltalarıyla belirlenen Acheul evresinden daha eski durmaktadır (Özdoğan 1983: 67; 1987: 158). Yaptığımız araştırmalarda bulunan yassı baltalar ve taş boncuklar, Büyükçekmece Gölü'nün çevresinde M. Özdoğan ve ekibi tarafından daha önce yapılan yüzey araştırmalarında saptanan Eskice Sırtı Alt Paleolitik Çağ buluntuları ile gölün yaklaşık 4 km kuzeybatısında Gladina Mevkii'nde⁵ saptanan İlk Tunç Çağı kültürleri arasındaki binlerce yıllık kronolojik boşluğa katkı sağlayan arkeolojik buluntular olması açısından önemlidir.

Res. 3: Taş boncuklar.

Res. 2a-d: Neolitik - İTÇ I arasına tarihlenen çakmaktaşıdan aletler ve yassı baltalar.

Res. 4-5: Göl sularının çekilmesiyle ortaya çıkan eski kireçtaşı set.

Klasik Çağlara Ait Buluntular

Büyükçekmece Köprüsü'nün arkasında, baraj seti olarak oluşturulmuş bölümün 20 m kuzeyinde, yer yer 1,5-2 m kalınlığa ulaşan kireçtaşından, gölden 1 m yüksek seviyede insan eliyle biçimlendirilmiş bir set fark edilmiştir (Res. 4-5). Uzunluğunu yaklaşık 750 m kadar takip edebildiğimiz setin antik dönemde deniz ile eskiden denizin bir koyu durumundaki lagünün ayrımı için planlandığı ve böylece koya giren tekneler ve denizcilerin güvenli bir limana sığınmalarına hizmet ettiğini düşünmekteyiz. Kireçtaşı setin devamında Büyükçekmece Gölü'nün doğu yakasının 41.01.11 K-28.35.01 D koordinatlarında yaptığımız incelemelerde büyük yapı kalıntılarında ait kesme taş blokların ve sütun kalıntılarının varlığı belirlenmiştir (Res. 6-9). Aynı koordinatlarda göl suları altında kaldığı, ancak suların çekilmesiyle bataklık haldeki tabana yapışık halde fark edilen Helenistik ve Erken Roma dönemine tarihlenen iki adet tüme yakın seramik kabin yanı sıra (Res. 10-11; Çiz. 1-2), göl tabanında 4.-5. yüzyıllara tarihlenebilen Kuzey Afrika üretimi Spatheion (Res. 12; Çiz. 3) tipinde küçük bir amphora da tüm olarak bulunmuştur. Göl tabanı ve göl kıyısının yoğun biçimde kırık amphora parçaları ve diğer seramik parçalarıyla kaplı olduğu görülmektedir. Göl kıyısındaki kulübelerde yaşayan balıkçıların buldukları sikkeler arasında Helenistik Byzantion kent sikkeleri ve Roma İmparatorluk Dönemi çoğunluktadır (Res. 13-14).

Dr. Petra Turnovsky tarafından incelenen seramik parçalarının, MÖ 5. yüzyıldan itibaren Akdeniz ve Karadeniz'in değişik bölgelerinde üretildiği, çeşitli dönemlere ve yerlere ait olduğu bildirilmiştir. Seramik kap parçaları arasında deniz ticaretinin önemli kapları amphora parçaları, lekytos, skypos, unguentarium, megara kase, firnisli kap parçaları, sigillata ve balık tabakları, emzikli biberon (Çiz. 4), pişmiş

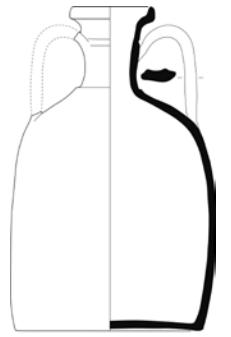
Res. 6-7: Göl yatağından mimari parçalar.

Res. 8-9: Göl yatağından mimari parçalar.

Çiz. 1

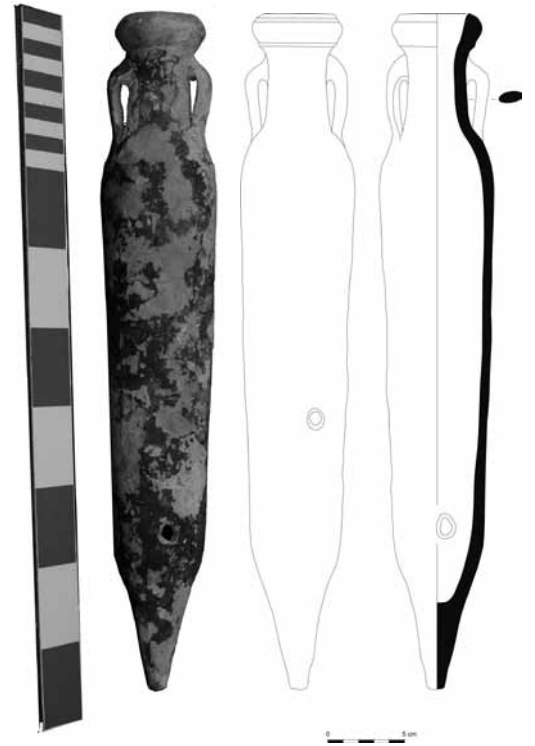

Çiz. 2

Res. 10-11: Sağlam durumda bulunan Helenistik-Roma kapları.

toprak ağırlıklar gibi pek çok örnek vardır. Bir kısım seramik parçası değerlendirme için, gölün sularının çekildiği göl tabanı üzerinden toplanarak çizimleri yapılmıştır.

Büyükçekmece Gölü'nün doğu kıyısında 41.01.11 K-28.35.01 D koordinatlarında çamurlu göl tabanı üzerinde yapılan incelemelerde seramik parçalarından başka kabartmalı ve yazıtlı mezar ya da adak stellerine ait parçalara da rastlanılmıştır (Res. 15-19). Bu steller üzerinde ilk incelemeler İstanbul Üniversitesi'nden Prof. Dr. Mustafa Hamdi Sayar ve Kocaeli Üniversitesi'nden Prof. Dr. Ayşe Çalık Ross tarafından yapılmıştır. Yazıtlı parçalar Prof. Dr. Mustafa H. Sayar tarafından MÖ 3 ile MS 1. yüzyıllar arasına tarihlenmiştir. Figürlü kabartmalı symposium sahneli stel parçaları ise Prof. Dr. Ayşe Çalık Ross tarafından yine aynı yüzyıl aralığına tarihlenmiştir⁶. Symposium sahneli steller, tek paftalı, sağda kline üzerinde uzanmış bir erkek ve solda karşısında oturan kadın figürlüdür (Res. 15). Erkek sağ eliyle kadına doğru çelenk uzatmaktadır. Ortadaki yuvarlak sehpa ve sahnenin aşağısında iki köşede küçük

Res.12: Spatheion.

Çiz. 3

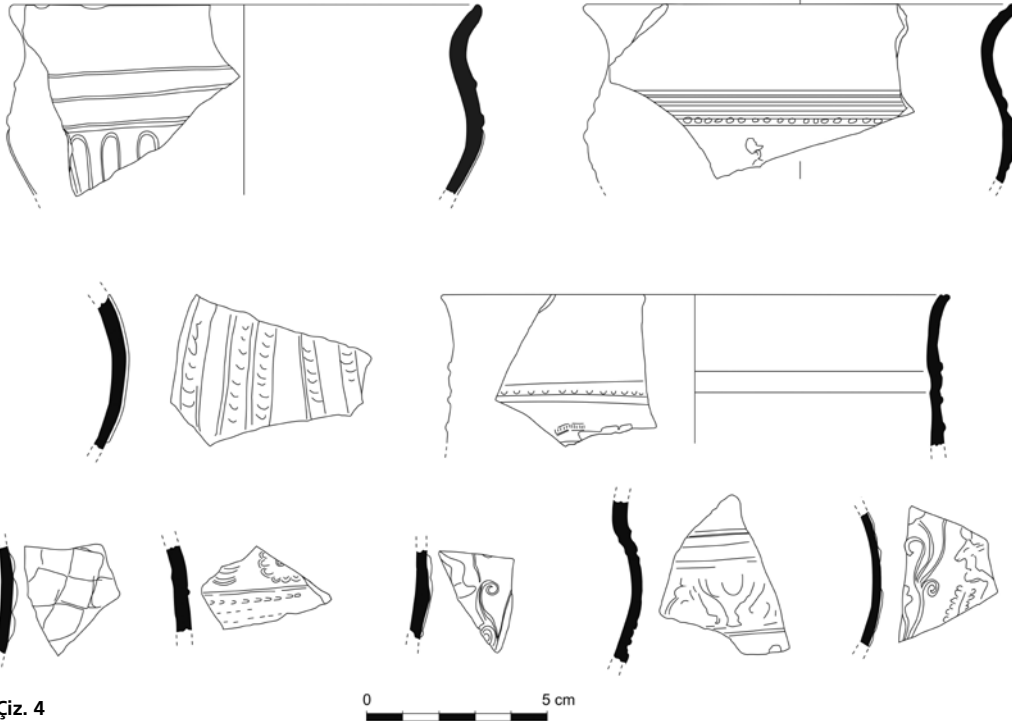
Res. 13: Helenistik Dönem Byzantion sikkesi.

Res. 14: Roma İmparatorluk Dönemi sikkesi -Gümüş Denarius (Marcus Aurelius).

hizmetkarlar ya da çocuklar sahneyi tamamlamıştır. Bu tarz betim, Fıratlı tarafından Byzantion mezar taşı atölyelerinin üslup özelliklerinin en belirgin biçimi olarak belirlenmiştir (Fıratlı 1964, 1965: 263).

Büyükçekmece Gölü'nün doğu kıyılarındaki bu yoğun arkeolojik malzeme toplulukları, tarihöncesi dönemden itibaren bölgedeki yaşam izlerini göstermesinin yanında, bölgenin Helenistik ve Roma Dönemlerinde kullanılmış bir liman yerleşmesi olduğunu da göstermektedir. İlkçağ coğrafyacılarından Strabon, Silivri'den (Selymbria) sonra Byzantion'a doğru giderken Athyras akarsuyuna rastlandığını bildirir. Athyras akarsuyunun birleştiği Propontis'in (Marmara Denizi) koyunda Athyra (Ἀθυρα) adında küçük bir Grek kolonisinin bölgede kurulduğundan bahsederler⁷. Bizans imparatoru Justinianus döneminin ünlü tarihçisi Prokopius, "Rhegion'dan (Küçükçekmece) sonra, Athyras denilen bir kasaba vardır. Burasının halkı büyük susuzluk çektiği için İmparator büyük bir su deposu yaptırdı"⁸ diye bölgeden kısaca söz etmektedir. Yüzeysel araştırmamız sırasında 5.-13. yüzyıl aralığına tarihlenen bazı Bizans sütun başlığı ve mimari kalıntılar dışında malzemenin fazla görülmemesi, Bizans döneminde de bölgenin çok büyük bir yerleşim olmadığını göstermektedir. Büyükçekmece ve çevresinin jeomorfolojisi, denizcilik açısından uygun olsa da savunma konusunda saldırılara açık bir konum verdiğinden yerleşmenin büyüebilmesi açısından fazla tercih edilmemiş olmalıdır.

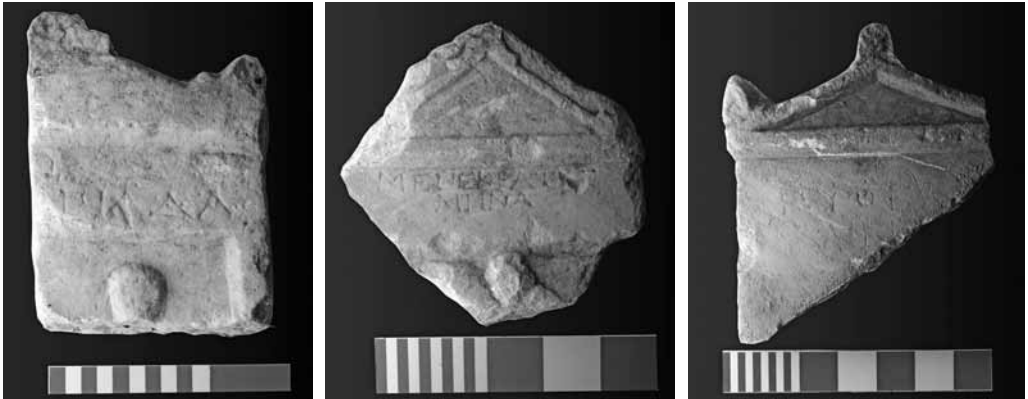

Çiz. 4

Res. 15-16: Symposium sahneli Byzantion mezar steli parçaları (Helenistik-Roma).

Antik kaynaklarda Athyra'nın tarih boyunca pek çok saldırıyla karşı karşıya kaldığı anlatılır. Miladi yıllarda gerçekleşen bu saldırılardan en bilinenleri 447'de Büyük Hun İmparatoru Atilla'nın, 616 ve 626'da Avarların, 813'te Bulgarların, 1090'da Peçeneklerin saldırılarıdır. Bölgede yaşanan en büyük saldırılardan biri Haçlılar döneminde olmuştur. 1204'teki Haçlı seferine katılan Fransız şövalye ve tarihçi Geoffroy de Villehardouin "*Konstantinopol'ün Latinlerin eline geçmesi sonrasında Eflak ve Bulgar Kralı Johannitza'nın 1206'da Latinlere karşı giriştiği hareket sırasında Athyra'da toplanan ve kendisine bağışlanmak koşulu ile teslim olan halkı, verdiği söze rağmen katlettirdiğini ve çevredeki tüm kale ve yapıları yıktırdığını*" anlatmıştır⁹. Bu olaydan sonra uzun süre kendine gelememiş olduğu anlaşılan Büyükçekmece'deki yaşamın, sakin bir biçimde Osmanlı Dönemi'ne kadar devam ettiği anlaşılır¹⁰. Bölgenin Osmanlı Dönemi'nde daha çok batıdan başkente ulaşılan ya da başkentten batıya açılan bir menzil-dinlenme yeri olarak kullanıldığı değişik kaynaklarda anlatılmaktadır¹¹. J. Cotovicus'un "*Itinerarium Hierosolymitanum et Syriacum*"¹² göre de Athyras (Büyükçekmece), Rhegion'a (Küçükçekmece) 10 mil mesafede dinlenme istasyonu olarak tanımlanmıştır. 19. yüzyılda Roma askeri yollarını inceleyen Bulgar Konstantin Yosif İreçek de Athyra'yı bir dinlenme istasyonu olarak göstermiştir (İreçek 1990: 50, 192). Osmanlı Dönemi'nde yeniden yaptırılan taş köprü ve köprünün doğu ayağı yakınındaki kervansaray, Büyükçekmece'nin bu dönemde de bir menzil-konak yeri olarak hizmet ettiğinin göstergesidir. Antik Athyra'nın kalıntılarını Osmanlı Dönemi yapılarının temellerinde ve duvarlarında görmek mümkündür. Büyükçekmece Belediyesi tarafından 2014 yılında İstanbul I.

Res. 17-19: Yazıtlı figürlü mezar steli parçaları (Helenistik-Roma).

Res. 20: Bizans Dönemi yazıtlı mezar steli.

Res. 21: 5. yüzyıl mimari levha.

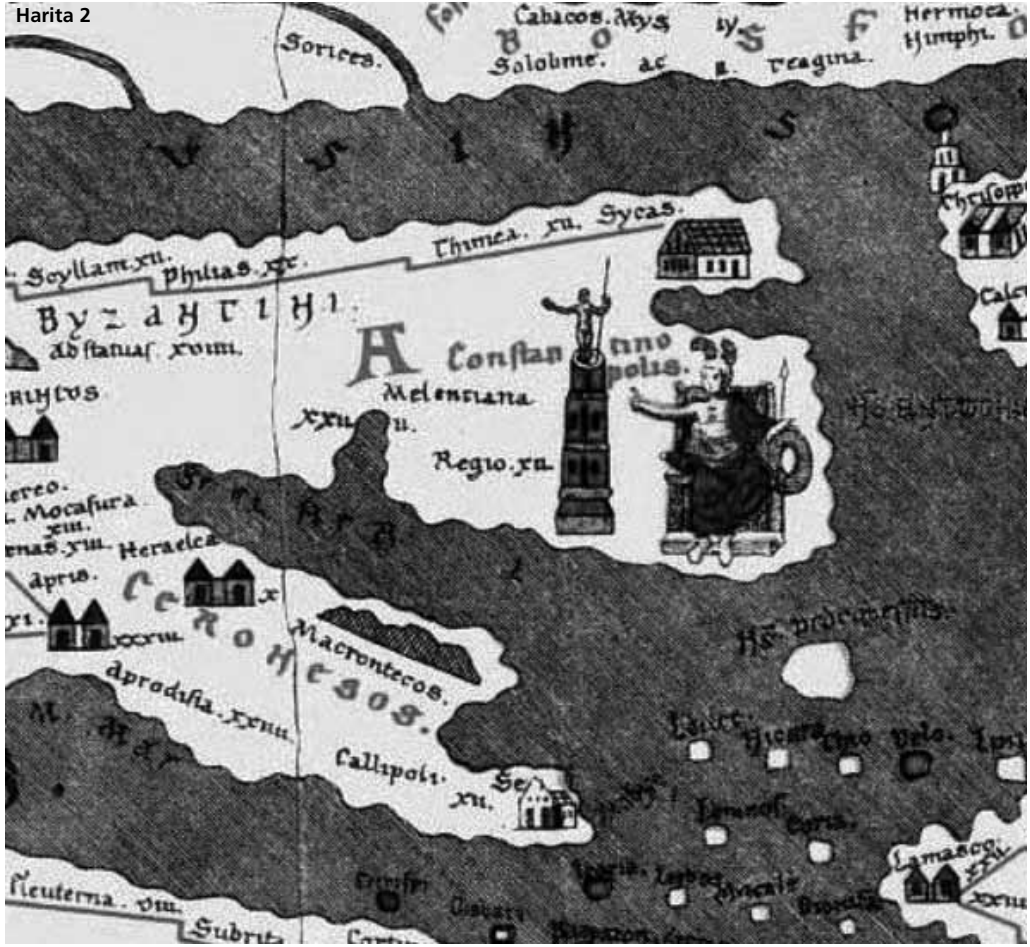
Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu izniyle başlanılan Mimar Sinan Köprüsü'nün ayaklarının ve önündeki dolgunun temizliği amacıyla yapılan çalışmalarda bu durum daha belirgin olarak karşımıza çıkmıştır. Çalışmalarda tek göz kemerli eski Roma köprüsünün de tekrar ortaya çıktığı görülmüştür (Res. 22). Büyükçekmece ve civarındaki bazı restoran ve kafelerde, bölge balıkçıları tarafından çıkarılmış Helenistik-Roma Dönemlerine ait amphoralar sergilenmektedir. Ayrıca Athyra'ya ait olabileceğini düşündüğümüz bazı sütun başlıkları ve sütunlar, Büyükçekmece içindeki parklara konulmuştur. 5.-6. yüzyıllara tarihlenebilen Bizans Dönemi'ne ait mimari plastik kalıntılarda göl çevresinden gelmiştir (Res. 21).

Büyükçekmece Gölü'nün batı kıyısında, Antik Athyras Nehri'nin döküldüğü yerde, göl ağzından yaklaşık 10 km kuzeyde, Ahmediye Köyü'nün göl içinde kalan kısmında da birtakım yapı kalıntıları mevcuttur. Kalıntıları inceleyen M. Sayar'a göre bu kalıntılar, Bizans kalesine aittir ve kale olasılıkla çevredeki tarlaları savunma amaçlı bir yapıdır (Sayar 1998: 110; 2001: 291). Ancak 19. yüzyıl araştırmacılarından İreçek, Çatalca-İnceğiz'den inen ve Bizanslılarca Melas (Karasu) adı verilen derenin, gölün kuzeyinde geniş bir bataklık oluşturarak burada Athyras Deresi'yle birleştiğinden ve bu mekide Roma Dönemi'nde İmparatorluk Sarayı Melanthias'ın (Villa Caesariana)¹³ inşa edildiğinden bahseder (İreçek 1990: 49). Roma İmparatorluk Dönemi'nin ünlü yol haritası Tabula Peutingeriana'da da Constantinopolis'in 22 mil uzağında Büyükçekmece koyunun kuzeyinde Melentiana işaretlenmiştir¹⁴. Ahmediye Köyü'nün çevresinde geçmişte bulunan bazı Roma imparatorluk stelleri nedeniyle, Athyra'nın bu bölgede olup olmadığı da düşünülebilir. Ancak Ortaçağ yazarlarından Simeon the Metaphrast'ın, gölün ağzında 600 adım (yak. 230 m) genişliğinde bir kanalın olduğundan ve kanalın doğu tarafında ilk ve Ortaçağ'da Athyra adı verilen müstahkem bir ticaret limanının inşa edildiğinden söz etmesi¹⁵ nedeniyle Athyra'yı deniz kıyısında bugünkü modern yerleşmenin olduğu bölgede aramak daha doğru olacaktır. Çünkü deniz ve gölün birleşme yeri, antik çağlarda olasılıkla henüz kapanmamış olmalıydı ve bu nokta doğal korunaklı liman konumuyla deniz ulaşımı için ideal bir stratejik bölge durumundaydı. Bu durum Tabula Peutingeriana haritasında da belirgindir (Harita 2). Giderek

Res. 22: Büyükçekmece Köprüsü ve Tek Gözlü Roma Köprüsü.

Harita 2

Marmara'nın bir lagünü halini almış olan iç kumsal kesimde Büyükçekmece'nin doğu kıyılarında pek çok Helenistik kenet izleri taşıyan blok taşlar, doğal kireçtaşı kayadan kesilerek oluşturulmuş set sırası, kabartmalı adak ya da mezar stellerinin fark edilmesi, antik yerleşmenin bu kısımda aranması gerektiğini düşündürmektedir. Tüm ya da tüme yakın kap kacaklar ve Helenistik-Roma Dönemi sikkeleri, en azından limanın nerede olduğu hakkında fikir vermektedir. Şimdilik yaptığımız çalışmalarla saptadığımız arkeolojik kalıntıların bulunduğu 41.03.19 K, 28.34.43 D/41.01.44 K ile 28.35.01 D koordinatlarındaki bölgenin, seramik buluntuları ve mezar stelleri yoğunluğu dikkate alınarak, Athyra'nın antik limanına ve nekropol (mezarlık) alanına ait olabileceğini düşünmekteyiz. Önümüzdeki yıllarda yapmayı planladığımız araştırmalarımız içinde Antik Athyra yerleşiminin yayılım alanı üzerinde ayrıntılı olarak durulması planlanmıştır.

2014 yılı çalışmalarımıza katkı sağlayan ALTAŞ Ambarlı Limanı A.Ş., Marport, Sanat Toprak, Henkel, Boeing firmaları ve Kalamış Rotary'e teşekkür etmeyi bir borç biliriz.

.....

NOTLAR

1. Kocaeli, İstanbul, Çanakkale Onsekiz Mart, Trakya, Bristol (İngiltere), Starzburg (İsviçre), La Hay (Hollanda), Doğu Akdeniz (KKTC) ve Madrid Aoutonomo (İspanya) Üniversitelerinden bilim insanlarının katılımıyla yürütülen İTA Projesi'nin amacı, İstanbul'un tarihöncesi kronolojisinde bulunan büyük boşlukların doldurulmasına katkı sunmaktır. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Kocaeli Üniversitesi adına 2007 yılında başlayan arkeolojik çalışmalar, projenin amaçlarına uygun biçimde daha önceki araştırmaları da dikkate alarak, İstanbul'un tarihön-

cesi hakkında pek çok yeni veri sağlamıştır. İstanbul Tarihöncesi Araştırma (İTA) Projesi'nde, geçmişte yapılan yüzey araştırmalarından farklı olarak Avrupa yakasındaki yirmi dört ilçeden yedisi pilot olarak seçilmiş ve bu ilçelere bağlı 41 köy yoğun olarak taranmıştır. Veri yoğunluğuna göre, bazı ilçe ve köyler birkaç yıl üst üste incelenmiştir. Diğer ilçelerin taranması gelecek yıllarda devam edecektir.

2. Büyükçekmece'nin yerel halkından Sayın Oktay Özdemir, göl çevresinde rastladığı seramik ve taş malzemeyi ilk kez tarafımıza bildiren kişidir. Kendisi göl kıyısında yaşayan balıkçılar Yaşar Balcan ve Mustafa Dikmen'le iletişime geçerek daha fazla bilgi sahibi olmamızı ve ekibimizi alana götürerek eserleri belirlememizi sağlamıştır. Kültür varlıklarının saptanması ve korunması konusunda gerekli hassasiyeti gösteren, başta Oktay Özdemir olmak üzere arazilerinde çıkan eserleri tarafımıza gösterip müzeye kazandırılmasını sağlayan tüm Büyükçekmeceli eski eser dostlarına teşekkür ederiz.

3. 2007 yılında Kocaeli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Şengül Aydıngün başkanlığında başlayan İstanbul Tarih Öncesi Projesi'ne, 2014 yılında yayın çalışması nedeniyle bir yıllık ara verilmek istenmiş, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na 2014 yılında çalışma yapılmayacağı bildirilmiştir. Ancak çok kurak geçen bir yılın ardından Ekim ayında Büyükçekmece Gölü'nün sularının bazı yerlerde 2,5 km'ye varan ölçüde çekildiği görülmüştür. Pek çok arkeolojik malzemenin ve yapı kalıntısının çekilen suların bıraktığı balçık içinde ve kıyı şeridinde ortaya çıktığı yerel halk tarafından tarafımıza bildirilmiştir. Bir daha böyle bir sürprizle karşılaşılmasının uzun yıllar alacağı ve eserlerle ilgili bilgi kaybının önlenmesi amacıyla İTA Projesi olarak, 2014 yılında Büyükçekmece Göl Havzası'nda acilen yüzey araştırması yapılmasına karar verilerek, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nden çalışma talep edilmiştir. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 14.10.2014 gün ve 196749 sayılı yazılılarıyla talebimizin İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü'nün görevlendireceği müze uzmanlarıyla birlikte yürütülmesini uygun görmüştür. 2104 yılı sonunda Kasım-Aralık ayları arasında oldukça soğuk ve yağışlı havada yürütülen çalışmalarda İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü'nden arkeolog Semra Yıldırım, Müze adına katılarak büyük destek sağlamıştır. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'ne ve uzmanı Semra Yıldırım'e izin ve katkılarından dolayı çok teşekkür ederiz. Ayrıca araştırmalarımızda bulduğumuz malzemelerin değerlendirmesine katkı sağlayan değerli bilim insanları Prof. Dr. Hayrettin Koral, Prof. Dr. Mehmet Özdoğan, Prof. Dr. Volker Heyd, Prof. Dr. Mustafa Hamdi Sayar, Prof. Dr. Ayşe Çalık Ross, Doç. Dr. Onur Özbek, Dr. Petra Turnovsky'ye, çizimlerimizi yapan Öğr. Gör. Burhan Gülkan'a ve sikke bilgileri için Arif Yacı'ya çok teşekkür ederiz.

4. Tarihöncesi taş aletler bir başka yayında ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Prof. Dr. Hayrettin Koral'ın Doğu Trakya ve Çekmece bölgeleri jeolojisi üzerine ayrıntılı çalışmaları bulunmaktadır (Bkz. Koral 1997, 1998, 2007; Koral ve Şen 1994). Bölgede tarihöncesi izler üzerine daha önce ayrıntılı araştırma yapan Mehmet Özdoğan'ın yayınları için bkz. Özdoğan 1982, 1983a, 1983b, 1984, 1986a, 1986b, 1988, 1992, 2008; Özdoğan ve Akman 1992.

5. Büyükçekmece'nin yaklaşık 4 km kuzeybatısında, Büyükçekmece Gölü'nün batı kıyısında, Çatalca asfaltının yaklaşık 600 m doğusunda yer alır. Çok geniş bir alanı kaplamaktadır. M. Özdoğan tarafından saptanan bu yerleşme yerinin yüzeyinden İlk Tunç Çağı, Klasik Dönem ve Ortaçağ çanak çömleği toplanmıştır. Kuzeybatı Anadolu İlk Tunç Çağı'nın ilk evresine tarihlendirilen koyu renkli açıkta malından çanak çömlek bulunmuştur. Bu mal türü, Kuzey Marmara kıyılarındaki diğer yerleşimler gibi, İlk Tunç Çağı I evresine tarihlendirilmektedir. Bu dönemde Kuzey Marmara kıyıları ile Kuzeybatı Anadolu'nun kültür birliği içinde olduğu görülmektedir (Özdoğan 1982: 45; Harmankaya ve Erdoğu 2002).

6. Prof. Dr. Mustafa H. Sayar ve Prof. Dr. Ayşe Çalık Ross, steller üzerinde ayrıntılı yayınları hazırlamaktadır.

7. İlkçağ yazarlarından Strabon VII,54; Pliny IV, xi; Potlemy 3,XI dışında, Athyras'dan kısaca söz eden Ortaçağ yazarları arasında John Kinnamos, Nikita Honiat, Joannis Cotovicus, Ammianus Marcellinus, Simeon the Metaphrast başı çeker. Athyras adının geçtiği son yıllarda yapılmış yayınlar için bkz. Dēmētrios V. Grammenosve Elias K. Petropoulos, Ancient Greek Colonies in the Black Sea 2 , vol, II, 2007, 1181-82; Velizar Iv Velkov, The cities in Thrace and Dacia in Late Antiquity: (Studies and Materials),1977, 123, 124, 226, 288, 297.

8. Prokopius, Periktismaton-Deaedificiis, Buildings, VI/III: 289.

9. Geoffrey de Villehardouin [b.c.1160-d.c.1213], *Memoirs or Chronicle of The Fourth Crusade and The Conquest of Constantinople*, trans. Frank T. Marzials, (London: J.M. Dent, 1908; 111. bölüm).

10. Büyükçekmece'nin Helenistik Dönem'den itibaren Bizans Dönemi boyunca kullanılan ilk adı Athyra, Athyras iken, Büyükçekmece adının nereden geldiği konusu tartışmalıdır. Osmanlı Dönemi'nde karşıdan karşıya geçmek için lagün ağzındaki kanala konulan bir çekek-sal nedeniyle "Büyükçekmece" adı verildiği, Ayyıldız tarafından öne sürülür. Çünkü aynı çekek yönteminin küçüğü eski Rhegion/Rhegium, bugünkü Küçükçekmece Lagünü'ne de konulmuştur (Ayyıldız 1963: 3220). R. Bousquet ise "Çekmece" adlarının göllerin araziye adeta bir çekmece gibi girdiği için verildiğini belirtmektedir (Bousquet 1900-01: 297) Bölge, 1563'teki büyük sel felaketi üzerine Kanuni Sultan Süleyman tarafından yeniden Mimar Sinan'a yaptırılan taş köprüden dolayı Batılılarca "Ponte Grande-Büyük Köprü" ve daha ilerideki Rhegion/Rhegium-Küçükçekmece ise "Ponte Piccolo-Küçük Köprü" olarak adlandırılmıştır. S. Eyice, lagün göllerinin coğrafi yapısından dolayı "çekmece" olarak adlandırılabilceğini ve Osmanlı Dönemi'nde yenilenen köprülerinden dolayı büyük ve küçük olarak tanımlanmış olabileceğini kabul etmektedir (Eyice 1978a: 68; 1978b).

11. Büyükçekmece'nin Osmanlı Dönemi için bkz. Ayyıldız 1963.

12. Cotovicus Ioannis, (Hukuk profesörü-Utrecht Üniversitesi) 1598-99 arasında Korfu, Zante, Girit, Rodos, Kıbrıs, Kudüs ve Suriye'ye yaptığı seyahat ve dönüşü sırasında hazırladığı yol rehberi.

13. Roma asker ve tarihçisi Ammianus Marcellinus (325-391)'un kroniklere dayanarak verdiği bilgide burayı kendi kıyısı ve yüksek bir kulesi olan bir liman yeri olarak tanımlar. Kulenin fener görevi gördüğünden söz eder, XXXI. Kitap, VII. Bölüm, 8.

14. Tabula Peutingeriana'da gösterilen 12 mil, kara mili olarak 35.420 m'ye denk gelmektedir. Gölün kuzeyinden doğuya doğru ölçüldüğünde bu mesafe, İstanbul Sultanahmet'teki Million Taşı'na denk gelmektedir.

15. Symeon the Metaphrast- (Simon Magistir) yaklaşık 1050 civarında yaşamış Ortaçağ Greek Hagio-grapher'ı (Azizlerin Yaşamıyla ilgili Bilgileri toplayan Tarihçiler). 10 bölümlük el yazması Greek Menologion'u (Synaxarion) hazırladı. s. 614'te Byzantium-Constantinopol bölümünde Athyra'dan söz etmektedir.

KAYNAKÇA

Ayyıldız, H. R. 1963. "Büyük Çekmece", *İstanbul Ansiklopedisi* VI: 3220.

Bousquet, R. 1900/01. "Les grottes de Yarim Bourgaz", *Echos d'orient* IV: 295-302.

Eyice, S. 1978a. "Tarihte Küçükçekmece", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 6-7: 57-120.

Eyice, S. 1978b. "Tarihte Küçükçekmece", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni* 62/351: 2-10.

Fıratlı, N. 1964. *Les Steles Funeraires de Byzance Greco Romaine*. A. Maisonneuve, Paris.

Fıratlı, N. 1965. "İstabil'un Yunan ve Roma Mezar Stelleri", *Belleten* 114: 263-328.

Grammenos, D. V. ve E. K. Petropoulos 2003. *Ancient Greek Colonies in the Black Sea 2*, Vol II. Archaeological Institute of Northern Greece, Thessaloniki.

İreçek, K. Y. 1990. *Belgrad -İstanbul Roma Askeri Yolu*. (çev. A. K. Balkanlı), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Harmankaya, S. ve B. Erdoğan 2002. "Gladina", *Türkiye Arkeoloji Yerleşmeleri, Tay Projesi İTÇ 4a-b*. Ege Yayınları, İstanbul.

Koral, H. 1997. "Trakya Havzası Doğusunun Neotektoniği", *Trakya'da Sanayileşme ve Çevre Sempozyumu II Bildiri Kitabı* 2: 302-314.

Koral, H. 1998. "Küçükçekmece-Çatalca Dolaylarında Trakya Havzası Doğusunun Jeolojisi ve Gelişimi: Yeni Bulgular", *İstanbul Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Yerbilimleri Dergisi* 11: 27-36.

Koral, H. 2007. "Sea-Level Changes Modified The Quaternary Coastal Lines In The Marmara Region, Nw Turkey: What About Tectonic Movements?", V. Yanko-Hombach vd. (yay.) *The Black Sea Flood Question: Changes in Coastline, Climate, and Human Settlement*: 571-601. Springer, New York.

- Koral, H. ve Ş. Şen 1994. "Evidence of transtensional regime in Tertiary sediments of Istanbul: Examples from Çekmece regions", *Geology* 22: 267-270.
- Özdoğan, M. 1982. "Doğu Marmara ve Trakya Araştırmaları", *Türk Arkeoloji Dergisi* XXVI/1: 37-55.
- Özdoğan, M. 1983a. "Trakya'da Tarihöncesi Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Bazı Sorunlar", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 10/11: 21-58.
- Özdoğan, M. 1983b. "Trakya Araştırmaları ve Taşlıcabayır Kurtarma Kazısı", *Araştırma Sonuçları Toplantısı I*: 63-68.
- Özdoğan, M. 1984. "1983 Yılı Doğu Marmara ve Trakya Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, II: 221-232.
- Özdoğan, M. 1986a. "1984 Yılı Trakya ve Doğu Marmara Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı III*: 409-420.
- Özdoğan, M. 1986b. "Trakya Bölgesinde Yapılan Tarihöncesi Araştırmaları", *Türk Tarih Kurumu Kongresi IX/1*: 29-39.
- Özdoğan, M. 1988. "1986 Yılı Trakya ve Marmara Bölgesi Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı VIII*: 157-174.
- Özdoğan, M., 1992. "Tarihöncesi Dönemde İstanbul", Ö. Kırkpınar (yay.) *Semavi Eyice Armağanı*: 39-54. KKOK Yayınları, İstanbul.
- Özdoğan, M. 2008. "İstanbul'un Tarih Öncesine Bakış", *Aktüel Arkeoloji* 8: 74-84.
- Özdoğan, M. ve M. Akman 1992. "1990 Yılı Trakya ve Marmara Bölgesi Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı IX*: 405-423.
- Sayar, M. H. 1997. "Doğu Trakya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1995", *Araştırma Sonuçları Toplantısı XIV/I*: 107-114.
- Sayar, M. H. 2001. "Doğu Trakya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1999", *Araştırma Sonuçları Toplantısı XVII/I*: 289-300.
- Velkov, V. Iv. 1977. *The cities in Thrace and Dacia in late antiquity: (Studies and Materials)*, 2. Edit. A. M. Hakkert, Amsterdam.

Antik Kaynaklar

- Ammianus, M. 1862. *The Roman History, of The Emperors Constantius, Julian, Jovianus, Valentinian, and Valens*. (Trans. C.D. Yonge, B.A), London.
- Cotovicus, J. 1619. *Itinerarium Hierosolymitanum et Syriacum, in quo variarum Gentium Mores et Institua insularum, regionum, vrbium situs (Map.)*.
- Honiat, N. 1984. *O City of Byzantium Annals of Niketas Choniates*. (Trans. H. J. Magoulias), Wayne State University, Detroit, Michigan.
- Kinnamos, J. 1976. *The Deeds of John and Manuel Comnenus*. (Trans. C.M. Brand), Columbia University, New York.
- Pliny the Elder, *The Natural History*, <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.02.0137:book=4:chapter=18&highlight=bathynias#note-link62>
- Ptolemaei, C. 1845. *Geographia* 3. (Trans. C. F. Augustus Nobbe), Lipsiae. https://books.google.com.tr/books?id=wHMCAAAAQAAJ&pg=PA3&hl=tr&source=gbs_selected_pages&cad=3#v=onepage&q&f=false
- Prokopius, *Periktismaton-De Aedificiis, Buildings., IV/3: 289* http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Procopius/Buildings/4C*.html
- Strabon 1993. *Geographica XII, XIII, XIV. (Antik Anadolu Coğrafyası Kitap XII, XIII, XIV)*. (Çev. A. Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Villehardouin 1908. *Geoffrey de Villehardouin [b.c.1160-d.c.1213], Memoirs or Chronicle of The Fourth Crusade and The Conquest of Constantinople*. (Trans. Frank T. Marzials), London: J. M. Dent, <http://www.gutenberg.org/files/6032/6032-h/6032-h.htm>, 111.
- Symeon the Metaphrast- (Simon Magistir) 2002. *Symeon the Metaphrastes: Rewriting and Canonization*. (Trans. C. Hogel), Copenhagen.
- Tabula Peutingeriana haritası Constantinopolis bölümü